

הגדה של פסח

בביאור הרב עדין אבן-ישראל

שטיינזלץ

הגדה של פסח מבוארת

בביאור הרב עדין אבן-ישראל

שטיינזלץ

Rabbi Adin Even-Israel (Steinsaltz)
Passover Haggada

הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)
הגדה של פסח

עורכת הסדרה: פרומה הולנד
עריכה: יהודית שבתא
עריכת לשון: אהבה פורטגנג, דוד ברוקנר
הגהה: אהבה פורטגנג

הבאה לרפוס: אפרת גרוס
עיצוב ועימוד: טלי האן
עיצוב העטיפה: שמואל לסרי

כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים

תמונת הכריכה: הגדת ברצלונה, נחלת הכלל

מיסודו של הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ) 2024

דוא"ל לשליחת תיקונים: tikunim@steinsaltz-center.org

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330503 פקס: 02-6330534

www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב.

מסת"ב 978-965-7812-61-7 ISBN

נדפס בישראל 2024 Printed in Israel

לזכרו של
ראלף (רפאל) הכהן גולדמן
איש רב פעלים ואוהב כלל ישראל
שפעולתו תישמר לדורות.

ברוב תודה על ידידות שאיננה תלויה בדבר
ועל עזרה שהייתה נפשית וממשית כאחד.

ליל הסדר

וההגדה של פסח

ליל הסדר אפוף הילה של קדושה ושל עתיקות מופלגת. ביסודו של ליל הסדר, הלילה הראשון של חג הפסח, המשפחה (או משפחות קרובות אחדות) מתאספת יחד לספר ביציאת מצרים ולערוך זבח משותף. זו הייתה תבניתו של ליל הפסח הראשון בצאת ישראל ממצרים; זו הייתה דמותו בימי הנביא ישעיה, המדבר על "ליל התקדש חג" (ל, כט); זה היה עיקרו בימי הבית השני, כאשר הלל היה "כורך פסח מצה ומרור ואוכל בַיַּחַד"; כך היה בימים הקשים שלאחר חורבן הבית, כאשר ישבו יחד ר' אליעזר ור' יהושע וחבריהם בבני ברק; כך נמשכו הדברים בימיו של ינאי, המשורר הארץ-ישראלי שכתב: "אָז רַב נְסִים הַפְּלֵאֶת פְּלִילָה" בשלטון הביזנטיים; כך היה בימי ר' יוסף טוב עלם בצרפת הפונית; וכך נמשך עד למחברי "חד גדיא" בשלהי ימי הביניים. לא רק הרעיון הכללי של הסדר חווה, אלא אף הפרטים שבו: הילד השואל, בנעימה או בלא נעימה, את ארבע הקושיות חוזר ואומר - כמעט באותן מילים עצמן - את מה ששאל ילד יהודי אחר לפני אלפיים שנה כשהיה המקדש על מכוננו בירושלים.

סדר פסח הוא אפוא חזרה מחודשת של בני כל דור על מעשי אבות, והוד קדומים חופף על כל הטקס המסוגנן, המקושט הזה, שכל פרט שלו מלא זיכרונות ומשמעויות. הרמת הכוס והורדתה, גילוי המצה וכיסויה, פתיחת דלת, שבירת מצה - כל אלה הם חלקים מטקס קבוע, שהוא אולי הטקס העתיק ביותר שעם ישראל שומר במשך הדורות.

ואולם עם זה יש לזכור כי ליל הסדר - למרות הקדושה שבו, למרות הפולחן והטקסיות - איננו לילה של רצינות מהודרת וקפואה, של חזרה מדוקדקת וכבדת סבר על מה שכבר נעשה פעם אחר פעם במשך אלפי שנים. שכן ליל הסדר, כשאר חגי ישראל ומועדיו, מאחד את הרצינות ואת הרגשת הקרבה האינטימית, מחבר את כובד הראש ובדיחות הדעת, כולל את הנוסח הקבוע ואת אינסוף השינויים והגיוונים. כי אף על פי שהמסגרת החיצונית של הסדר

היא קבועה, אין היא קשוחה: היא עשויה לקבל שינויים וחידושים. לא זו בלבד שבמשך הדורות הוסיפו מדי פעם הוספות וחלקים חדשים לנוסח ההגדה, אלא שנוסח זה אף דורש השלמה מעצם מהותו. בכל דור ודור נדרשים האבות והבנים לשוב ולהרהר בשעבוד במצרים ובגאולה ממצרים, לשוחח עליהם, לעיין בהם ולמצוא את הצדדים הרבים שבהם חיי ההווה נפגשים, מזדהים ומתנגשים עם ההגדה של פסח. הכול מתבקשים להוסיף, לשכלל ולספר "בְּיַצִּאת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה" לפחות.

משום כך אין נוסח סגור להגדה ואין קביעה כובלת מי צריך לקרוא אותה וכיצד. רוצים - מבקשים בני הבית מזקן המשפחה שיקרא בקול ויבאר; רוצים - קוראים כולם כאחד; רוצים בני המשפחה לומר את הדברים בשירה ובזמרה - מה טוב; רוצים אחרת - יקראו בלא נעימה ובלא זמרה. כל הרוצה לשאול, ילד או מבוגר, מוזמן ומתבקש לשאול: בן חכם, בן רשע, בן טיפש. ומי שיכול לענות ומי שרוצה לשאת ולתת בדברים - הרי זה משובח ומובחר.

בליל הסדר אופייה של היהדות מתבטא בכל תוקף, כפי שביטא זאת אחד הצדיקים: "אֲנֹשֵׁי קִדְשׁ תְּהִיִּן לִי" - שתהיה קדושתכם אנושית". אין מדובר בזלזול ובדחנות גרידא, אלא בהרגשת כבוד אל הקודש - אך בצורה אנושית. מותר לצחוק, מותר לשאול, מותר לשחק. "גונבים" את האפיקומן, מציגים את יציאת מצרים, ועל ידי זה קושרים את המשפחה היהודית הזאת, החוגגת עתה את ליל הסדר, לעם ישראל כולו בכל תפוצותיו ובכל דורותיו. מזכירים את העבר, מודים על הטוב, נאנחים על הפורענות ומזכירים ומצפים לגאולה שלמה, עת "הַשִּׁיר יִהְיֶה לְכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדָשׁ הָג" (ישעיה ל, כט).

הטקסים בהגדה

בסדר ליל הפסח, ובפרט בחלקו הראשון, יש שורה ארוכה של מנהגים שרבים מהם הם ציויים: לאכול דבר מסוים, לשתות דבר מסוים, שוב לאכול, שוב לשתות, בכל פעם משהו אחר. למעשה אין בליל הסדר ישיבה מסודרת מאורגנת וטקסית, אלא להפך: אנשים מתרוצצים, אוכלים, שותים, מקבלים בכל פעם משהו אחר, יוצאים ממקומם וחוזרים למקומם. כל החלק הזה המעשי בהגדה, שנעשה לפעמים במהירות רבה, נראה לכאורה בלתי הולם את הנוסח החגיגי והמכובד של ליל הסדר. ואולם, תחושת המהומה וההתרוצצות הזאת של תחילת ליל הסדר, העשויה להיראות כפירורי עשייה מוזרים וחסרי משמעות המנותקים זה מזה, היא תולדה של חוסר ידיעה וחוסר הכנה. שכן מערכת הטקסים הזאת היא בעצם טקס אחד מרובה גוונים ובנוי לתלפיות. זהו מערך שלם אחד - כעין מחול מסוגנן או הצגה שלמה אשר כל אחד מחלקיה הוא תנועה של ריקוד המתגבשת למערך שלם

הרב עדין אבן-ישראל

של כוראוגרפיה מסודרת, וכל כולו הוא חזרה על דברים ישנים נושנים מראשית חיינו הציבוריים. זהו טקס קדוש אשר לכל פרט ופרט בו נודעת חשיבות. כאשר הדברים משתלבים הם יוצרים מארג שלם, מעין יריעה שיש בה מגוון צורות וצבעים הקלועים זה בזה.

מי שמתבונן בכל פרט בפני עצמו דומה לילד הממלא בצבעים לוח מלא צורות שונות שאינן מצטרפות בעיניו לכלל משמעות. שהרי תמונה מקבלת את שלמותה מחיבור מכלול צבעיה וצורותיה זה לזה. כשם שמנגינה איננה רק צליל אחד של כלי אחד אלא תולדת מכלול נגינתה של תזמורת, וריקוד איננו רצף של הרמות והורדות של ידיים ורגליים, כך גם סדר הפסח מקבל משמעות כאשר רואים בו מכלול אשר שלמותו נחשפת עם התגלות חלקיו המשתלבים זה בזה ברצף. כך כל פעולה הנעשית בליל הסדר - שכל אחת מהן היא סימן לעצמו - נשענת על הסימנים האחרים, מקבלת מהם משמעות ונעשית חלק ממנגינה שלמה. כאשר יודעים מראש מה אמורים לעשות או לפחות מהרהרים על הקשר שבין הדברים, אין מגיעים לתחושת חוסר השקט של "נו, מה עושים עכשיו?". לעיתים דווקא מי שצופה בסדר מן הצד יכול להרגיש יותר את הווייתו הכללית, ואילו דווקא מי שמנהל את הסדר דואג כל הזמן רק לפרטים הקטנים: נטילת ידיים, הרמה או הנחה של חפצים וכיוצא באלה. ואולם, אם רואים בליל הסדר מעין ריקוד פולחני, מהלך שלם שחלקיו שלובים זה בזה, אין הוא נעשה מתוך מהומה: חושבים מראש על מכלול משמעויותיו, וכיצד כל חלק וחלק משתלב במה שבא לפניו ואחריו. הסתכלות כזו גם מחייבת שמירה על קצב מסוים - כבכל יצירה.

חלקו הראשון של ליל הסדר אינו אלא הכנה לליבה של ההגדה - המגיד. יש לעשות את החלק הזה כראוי כדי שכשנגיע אל המגיד הדברים שנאמר יהיו מבוססים על היסודות שהציב החלק הטקסי שקדם לו. רק כאשר כל הטקסים הראשונים, מתחילתם עד סופם, נעשים ברצף, תוכני ליל הסדר יכולים להיספג לעומק; המילים כולן - אלה שמובנות כמו אלה שאינן מובנות - כמו "נבלעות" בנעימה אחת, והכול יחד זורם אל מרכז העניין, שהוא חזרה על המסורת כדי שתיחקק בליבות המשתתפים. התפיסה שליל הסדר הוא מכלול סדור של דברים מקילה במיוחד על ילדים קטנים ועל אורחים המגיעים מרחוק לקבל את המעמסה והמשימה של ליל הסדר ולהגיע את משמעות הדברים.

ליל הסדר והילדים

סדר ליל הפסח הוא מעשה כללי של העברת הזיכרון מהמבוגרים לצעירים, מדור אחד לדור הבא אחריו, והדגש בו הוא היחס לילדים. ההגדה מכוונת מתחילתה

ומעיקרה לילדים, והיא קרויה "הגדה" משום שהיא הגדת הדברים לצאצאים, שנאמר (שמות יג, ח): "וְהַגַּדְתָּ לְבְנֶךָ". ואכן, נוסחה של ההגדה בכלל, כמו גם פרטי הדברים שבה, מושפעים מאוד ממטרת העל שלה.

יש המושיבים את הילדים בליל הסדר לשולחן מסורקים ומעומלנים למשעי בדממה גמורה. בוודאי אין זה נעים לילדים, ויותר מכך - נוהג זה מחטיא את מטרתו הראשונית של הסדר. שהרי הילדים אינם נספחים לליל הסדר, הם קהל היעד העיקרי שלו. ואומנם יש שנהגו - אם כי לא כמנהג הלכתי - להניח לילדים קצת חופש ומרחב למשחק. "גנבת" האפיקומן היא, כמובן, אחד הדברים הבאים לעורר את עניינם של הילדים, גם אם אין הם יודעים מה משמעותו ותכליתו של האפיקומן. יש הנוהגים גם לשחק בליל הסדר עם הילדים במשחקי אגוזים כדי לגרום להם להרגיש נוח יותר, בני חורין יותר בלילה זה.

חכמים דאגו שסדר ליל הפסח יהיה הטקס הנשמר ביותר בזיכרון מכל הטקסים של עם ישראל. אכן, גם אצל אנשים שהתבוללו עד שכחה כמעט גמורה של עברם היהודי, ליל הסדר הוא החג האחרון שהם זוכרים. יש לא מעט סיפורים על כך שגם במקומות הנידחים והקשים ביותר, כגון הגולאגים בסיביר, החג היחידי שנחגג בקרב היהודים היה סדר ליל הפסח. עובדה זו אינה מקרית, אלא היא נקודת המוקד של הסדר: "לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם" (ויקרא כג, מג) - העברת המורשת לכל יהודי ויהודי, אפילו לאלה שחייהם מובילים אותם הרחק-הרחק. סדר ליל הפסח הוא מעין אופרה, אבל מורכב הרבה יותר ממנה: צירוף של אמירת מילים, של מנגינות ושל פעולות שהן כמעין משחק בתאטרון: להגביה, להוריד, לגלות, לכסות, לקום, לשבת, ליטול ידיים, למזוג זה לזה ועוד ועוד. נוסף על כל אלה יש בו גם מרכיבים שאין בשום הצגה, והם חלקים מהותיים של ליל הסדר - טעמים, ריחות וקולות ייחודיים: הטעם והריח של המצה, המרור והחרוסת, הרעש שהמצות משמיעות בשעה ששוכרים ואוכלים אותן, מאכלי החג המיוחדים. כל אלה מצטרפים יחד למעין מופע שלם המפעיל את כל החושים - הראייה, השמיעה, הריח, המישוש והטעם - ויוצר זיכרון שלא יישכח לעולם, ושאותו גם מעבירים הלאה.

הזיכרון הזה אינו מלווה תמיד בתודעה שלמה של משמעות המאורע; אבל על כל פנים תמיד יישאר ממנו משהו - ולו רק השאלה "מה זאת".

ההכנות לסדר

ההכנות לחג

סדר בדיקת חמץ

אור לארבעה עשר בניסן (שלושה עשר בערב) מייד כשבא הלילה בודקים בדיקת חמץ, ואפשר גם מאוחר יותר אם אין מספיקים. בודקים את כל המקומות בבית שיכול להיות שהגיע אליהם חמץ. מנהג שפשט בכל מקום הוא שמכינים לפני הבדיקה עשר חתיכות של חמץ, ומשתדלים שיהא קשה, שלא יתפורר, ומצניעים אותן בכמה מקומות בבית. אחר כך הבודק מחפש אותן בבית, ובידו נר. ואם אפשר ישתמש בנר שעווה יחיד ולא באבוקה כגון זו המשמשת להבדלה.

ומנהג רבים (חסידים וספרדים בעיקר, ועל פי הקבלה) לומר תחילה:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה ולא תעשה של בדיקת חמץ לשם יחוד
קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי הווא טמיר ונעלם בשם כל ישראל.

ומברך:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם
אשר קדשנו במצותיו וצונו על בעור חמץ.

בדיקת חמץ נצטוונו בתורה "שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם" (שמות יב, טו); "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם" (שם, יט); "מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראו לך חמץ ולא יראו לך שאר בלך גבלך" (שם יג, ז). כדי לקיים מצוות אלה של 'לא יראה ולא ימצא' יש לבער את החמץ מן הבית. לפני הביעור תיקנו חכמים לבדוק בכל הבית במקומות רבים שעלול להימצא בהם חמץ. כדי להימנע מחשש של ברכה לבטלה ומטעמים אחרים נהגו לפזר בבית פירווי חמץ אחדים ולמצוא אותם. הברכה – שיש להתכוון בה גם לצאת ידי מצוות הביעור והשרפה למוחרת – היא "על ביעור חמץ", לפי שהבדיקה היא רק הכנה למצוות הביעור. כיוון שיתכן שאדם לא הצליח למצוא את כל החמץ הבלתי ידוע שבביתו אומרים נוסח

הרחבות

נוסף הוא שהחמץ גורם לעיסה אחרת שתחמיץ אף היא – כמו הרע המשפיע ומקלקל את כל כוחות נפשו של אדם ושל בני חברתו.

עשרה פירוויים מנהג החבאת הפירוויים עתיק הוא. אך על פי הקבלה נקבעו דווקא עשרה פירוויים הן כרמז לעשר המכות הן כנגד עשר הספירות. כפי שבקדושה יש עשר ספירות גם בטומאה יש "עשר כתרין דמסאבותא", והם הנרמזים בעשרת פירווי החמץ שבודקים ומבערים.

בדיקת חמץ בתלמוד נאמר שמעיקר הדין אפשר היה להסתפק בביטול החמץ בלבד ולא היה צורך בבדיקה, אלא שתיקנו בדיקה זו שמא יתברר שנשארה עוגה או שנשארו מאכל חמץ טעים אחר, ואם יימצא בתוך ימי החג ייתכן שמתוך ההרגל של כל ימות השנה יבואו לאוכלו.

החמץ והרע הדימוי של החמץ המסמל את הרע מצוי ועתיק, ויש מסבירים שמכיוון שהחמץ עולה ותופח הוא סמל לגאוה, שהיא יסוד היסודות של כוחות הרע. הסבר

הרב עדין אבן-ישראל

בודק בכל הבית, ולא יפסיק בדיבורים שאינם מעניין הבדיקה. את החמץ שמוצא יקפיד לאסוף יחד בכלי אחד. ויש שנהגו להוציא את החמץ, לנקות את מקומו בנוצה ולהכניס אותו לתוך יעה של עץ (הנוצה והיעה נשרפים עם החמץ למחר).

לאחר שגמר לבדוק את החמץ ומצא את כל הפירורים שהניח אומר נוסח ביטול של כל החמץ שבבית שאינו ידוע לו. יש נוסח קבוע בארמית (ומי שאינו מבינו כלל יכול לומר נוסח בלשון שם-בין):

**כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְּרִשׁוּתִי
וְדָלָא חֲמִתִּיהּ וְדָלָא חֲזִיתִיהּ וְדָלָא בְּעֶרְתִּיהּ,
וְדָלָא יְדַעְנָא בֵּיהּ, לִיבְטַל וְלִהְיוּ הַפֶּקֶר
כְּעֶפְרָא דְאַרְעָא.**

אחר כך הבודק מניח את החמץ שמצא במקום שמור כדי שלא יתפורר ושלא ייקחו ממנו ויפזרו אותו בטעות.

ביאור

של הפקר החמץ וביטולו. האיסור מהתורה הוא על חמץ השייך לאדם מישראל, ולכן מפקירים את החמץ ומפקיעים את הבעלות עליו לפני החג. בלילה אומרים את הנוסח הזה: **כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְּרִשׁוּתִי** (כל שאור וחמץ שיש ברשותי) **וְדָלָא חֲמִתִּיהּ וְדָלָא חֲזִיתִיהּ וְדָלָא בְּעֶרְתִּיהּ,** **וְדָלָא יְדַעְנָא בֵּיהּ** (שלא ראיתיו ושלא חזיתיו ושלא ביערתיו ושאיני יודע עליו) **לִיבְטַל וְלִהְיוּ הַפֶּקֶר כְּעֶפְרָא דְאַרְעָא** (שיתבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ). נוסח הפקר וביטול זה הוא רק לחמץ הבלתי ידוע, כי הרי באותו לילה ואף במשך זמן מסוים למוחרת עדיין החמץ מותר באכילה, והוא מצוי ברוב הבתים, ולכן מפקירים רק את החמץ שלא ראינו ושאיננו יודעים היכן הוא.

הרחבות

פעולה זו עושה את החפץ "הפקר", וכל הרוצה יכול לזכות בו. בנוסח שלפנינו נוסף על ההפקר המשפטי מדובר על ביטול - הצהרה שהחמץ אינו נחשב בעיני המבטל, ושהמבטל אינו מעוניין בו בשום אופן.

תפילה לאחר בדיקת חמץ בספר עבודת הקודש מובא נוסח זה לאומרו לאחר בדיקת חמץ: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתזכנו לתור ולחפש בנגעי בתי הנפש אשר נואלנו בעצת יצרנו הרע, ותזכנו לשוב בתשובה שלמה לפניך. ואתה בטובך הגדול תרחם עלינו ותסיענו על דבר כבוד שמך.

נר לבדיקה נר נועד לשמש לבדיקה ובעזרתו אפשר להציץ גם בחורים ובסדקים (וזה הוא אחד היתרונות שבבדיקה בלילה על ידי נר), ולכן אין משתמשים באבוקה או בלפיד שמחשש שיגרמו לשרפה אינו מכניסם בכל חור. כבר בתלמוד דנו בנר הבדיקה על סמך הכתוב "וְנִשְׁמַת אֶדָם חֶפֶשׁ כָּל חֲדָרֵי בֵּטָן" (משלי כ, כז). ומפסוק זה למדו את הקשר הסמלי בין חיפוש החמץ וביעורו ובין טוהרת הנפש.

הפקר ההפקר הוא פעולה שיש לה תוקף חוקי-משפטי, ועיקרה סילוק כל תביעה לבעלות על חפץ מסוים.

ביעור חמץ

ביום י"ד בניסן (ערב פסח) בבוקר לפני שעת ביעור חמץ באותה שנה המבער עושה מדורה לעצמו ושורף בה הן את פירווי החמץ מאמש הן כל חמץ אחר שנשאר בביתו ולא נמכר במכירת חמץ.

יש מקדימים ואומרים:

**הַרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל שְׂרַפְתָּ חֲמֵץ לְשֵׁם יְחֹד
קוֹדֶשָׁא בְרִיךְ הוּא וְשָׁכֵנִיתִיהָ עַל יְדֵי הַהוּא טְמִיר וְנַעֲלֵם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:**

ואומר שוב נוסח ביטול כל החמץ שנשאר ברשותו (ואם אינו מבין כלל את הנוסח הארמי יאמר בלשון שמבין):

**כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַכָּא בְּרִשׁוֹתֵי דְחֻזְתָּהּ וְדָלָא
חֻזְתָּהּ דְּחֲמָתָהּ וְדָלָא חֲמָתָהּ דְּבַעֲרָתָהּ וְדָלָא
בַעֲרָתָהּ – לְבַטֵּל וְלַהֲוֵי הַפְּקָר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא.**

ביאור

ביעור חמץ איסור החמץ מתחיל מדין תורה מחצות היום בערב פסח, אולם כדי להרחיק מן העבירה תיקנו חכמים שכבר שעה (זמנית) קודם חצות היום יבער את החמץ (ושתי שעות זמניות קודם חצות היום מפסיקים לאכול חמץ). הזמנים המדויקים משתנים לפי אורכו המדויק של היום באותה שנה, ולכן יש לעקוב מה היא שעת ביעור החמץ המדויקת על פי ההודעות המתפרסמות מטעם הרבנות המקומית. ביעור החמץ נעשה כרגיל בשרפה, אולם אם אי אפשר בשרפה אפשר לבערו גם באופנים אחרים (הפשוט שבהם – שמפוררים את החמץ ומשליכים אותו לאסלת בית השימוש). מעיקר הדין די בהשלכת החמץ לאשפה מחוץ לבית, אלא כיוון שהדבר עלול להביא לידי מכשול מבערים את החמץ גופו מן העולם, שלא ייראה ולא יימצא.

הרחבות

ונגמר בשקיעה, והזמן שביתיים הוא הכולל את שתיים עשרה לשתיים עשרה שעות היום. לפי עיקרון זה קובעים כי עד סוף שעה רביעית ביום (החל מן הזריחה) מותר החמץ באכילה, ועד סוף החמישית מבערים אותו. הזמן המדויק לסיום אכילת חמץ ולביעור חמץ משתנה ממקום למקום ומשנה לשנה (לפי שלא תמיד חל הפסח באותו תאריך לפי שנת החמה), והחישוב משתנה כם לפי שיטות הלכה שונות.

שעות זמניות על פי ההלכה היום והלילה מחולקים כל אחד לשתיים עשרה שעות שוות זו לזו. מכיוון שאורך היום ואורך הלילה משתנה מיום ליום אין לשעות אלה משך קבוע, אלא הן רק אחד משנים עשר מאורך היום או הלילה באותו תאריך. לשעות אלה קוראים "שעות זמניות" משום שאורכן משתנה לפי התאריך ולפי קו הרוחב של אותו מקום. היום מתחיל בזריחת השמש

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּשֵׁם
שְׂאֲנֵי מִבְּעַר חֲמֵץ מִבֵּיתִי וּמִרְשׁוֹתַי כִּךְ תִּבְעַר אֶת כָּל
הַחֲצִיצוֹנִים וְאֶת רוּחַ הַטּוֹמְאָה תִּבְעַר מִן הָאָרֶץ וְאֶת
יִצְרָנוּ הָרַע תִּבְעַר מֵאֲתָנוּ וְתִתֵּן לָנוּ לֵב בְּשָׁר וְכֹל
הַסְטְרָא אַחֲרָא וְכֹל הַרְשָׁעָה כְּעֵשֶׂן תִּכְלֶה וְתַעֲבִיר
מִמְשַׁלַּת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ, וְכֹל הַמְעִיקִים לְשִׁכְנָה
תִּבְעַרְם בְּרוּחַ בְּעַר וּבְרוּחַ מְשַׁפֵּט כְּשֵׁם שִׁבְעָרַת אֶת
מִצְרַיִם וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה.

ביאור

זוהו הוא הנוסח שאומרים: **כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאַפָּא בְּרִשׁוֹתַי** (כל שאור וחמץ שיש ברשותי) **דְחִזְתָּה וְדָלָא חִזְתָּה דְחֲמַתָּה וְדָלָא חֲמַתָּה דְבַעֲרַתָּה וְדָלָא בַעֲרַתָּה** (שראיתיו ושלא ראיתיו, שחזיתיו אותו ושלא חזיתיו אותו, שביערתיו ושלא ביערתיו) **לְבַטַּל וְלַהֲיוֹי הַפְּקָר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא** (שיתבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ).

לאחר מכן נהגו בהרבה קהילות לומר נוסח המיוסד בתוכנו על הקבלה, וש בשל הסמליות הפשוטה שבו התפשט בכל מקום. החמץ הוא סמל הרע, ואנו מבקשים שביעור החמץ יסמל את ביעור כל הרע – **הַחֲצִיצוֹנִים** (כוחות הרע שמחוץ למסגרות הקדושה), את ביעור **רוח הטומאה** וכן גם את ביעור **יצר הרע** (כבר במקרא משמש החמץ סמל לרע וליצר הרע [ראו הושע פרק ז] וכן בדברי חכמים הוא מכונה "שאור שבעיסה") **וכל הסטרא אחרא** (הצד האחר), שהוא כינוי לכוחות הרע, **וכל הרשעה, כעשן תכלה**, ושכל ממשלת זדון תתבער מן העולם כדרך שאנו מבערים את החמץ, **"בְּרוּחַ מְשַׁפֵּט וּבְרוּחַ בְּעָר"** (ישעיה ד, ד), וכדרך שכילה ה' את הרשעים ואת כוחות הרשע ביציאת מצרים.

הרחבות

הקדושה ניצב "הצד האחר", שהוא הפך הקדושה. יש שכוחות אלה נקראים בלשון קשה יותר: "סטרא דמסאבותא" (צד הטומאה), אך גם לביטוי "סטרא אחרא" יש משמעות נלווית שלילית לגמרי.

כעשן תכלה במילים אלה רמוזה התפיסה שאף שהרשעה נראית ממשית ותקיפה ביותר אין בה ממשות, וכאשר יגיע זמן כיליונה תתבטל כעשן המתפוזר והולך ואינו קיים עוד.

הַחֲצִיצוֹנִים לשון זו היא לשון קבלית שלפיה כוחות הרע הם בבחינת "סביביו צריו", וכינויים הרגיל הוא "קליפות" העוטרות את הגרעין הטוב מכל צד כפי שמתואר גם במרכבת יחזקאל. אלה הם ה"מעיקים לשכינה" או בלשון חכמים: הקוצים הדוקרים את השושנה.

סטרא אחרא הוא הביטוי הכולל בספרי הקבלה לכוחות הרע מכל סוג. כוחות הרע נקראים כך כי לעומת צד

צורכי ליל הסדר

חומרים ודרכים, כמויות ושיעורים

מצות

כל שבעת ימי חג הפסח אסור לאכול חמץ או תערובת חמץ, ובליל הסדר יש מצווה מיוחדת מן התורה לאכול דווקא מצות. יש חמישה מיני דגן שמהם מותר לעשות מצה. בימינו רוב המצות נאפות במכונות מיוחדות לאפיית מצות מקמח חיטה כשאר הלחם (יש מקומות מסוימים שבהם מצות גם מצות משיכולת שועל, משיפון או מכוסמין לאנשים שאינם יכולים מבחינה רפואית לאכול מוצרי חיטה). מכונות אלה מסוגלות לעבוד מהר כך שבין הכנסת המים לקמח עד לאפיית הסופית של המצה יעבור פחות משיעור המינימום של החמצה (שהוא 18 דקות). יש בתי חרושת מסוימים המכינים מצות מיוחדות אשר בהן מהדרים יותר בהשגחה על אפייתן ומקפידים ביותר על כל חשש חמץ.

מצה שמורה

מצה שמורה היא מצה שנאפתה מקמח מיוחד, קמח שנעשה מחיטה אשר משעת קצירתה שמרו עליה במיוחד שלא תיגע בה שום רטיבות. רוב הפוסקים סבורים כי כדי לצאת ידי חובת מצוות אכילת מצה יש לאכול מצה שמורה דווקא, ומשום כך גם אלה שאינם אוכלים מצה שמורה (שהיא כמובן יקרה יותר) במשך כל ימי החג מקפידים לאכול ממנה בליל הסדר, או לפחות להשתמש במצה שמורה לצורך המצות שמהן אוכלים את מצת "המוציא" ואת האפיקומן.

מצת יד

רבים מהדרים להשתמש דווקא במצות יד - כלומר מצות הנילושות והנאפות בידי אדם ולא במכונה. גם כאן עיקר ההקפדה הוא במצת מצווה - מצת "המוציא" והאפיקומן - משום שחכמים רבים בדורות האחרונים סברו כי יוצאים ידי חובה (ובוודאי ידי חובה מן המוכרח) רק במצות הנאפות ביד. מצה זו ברגיל צורתה עגולה והיא עבה יותר (בפרט לפי מנהג הספרדים שאינם מקפידים על מצות דקות במיוחד) ממצת המכונה הרגילה. יש המהדרין לאכול בסדר מצת מצווה הנעשית בערב פסח לאחר חצות היום, ובעשייתה מהדרים ביותר.

שיעורים לאכילת מצה

השיעור (הכמות) לצאת ידי חובה באכילת מצה הוא כזית לפחות. נחלקו הפוסקים האחרונים בדבר קביעת שיעור כזית במידות של ימינו, והמנהג הנפוץ הוא מנהג ירושלים: עשרים ושישה גרם, יותר מחצי מצה רגילה (לדעת החזון איש השיעור גדול בהרבה). יש לאכול

הרב עדין אבן-ישראל

את הכמות הזאת בתוך שתי דקות - כדי אכילת פרס, לפי דעת רבים. משום כך יש לדאוג כי יהיו די מצות לכל אחד מן המסובין, ואין יוצאים ידי חובת המצווה באכילת פירורים בלבד ממצתו של עורך הסדר אף שמובא כעין זה בראשונים, שנהגו להכין מצה גדולה מעישרון קמח.

יין

אחת מן המצוות בליל הסדר היא שתיית ארבע כוסות של יין. כמובן יש להקפיד שיהא היין כשר לפסח (רוב היינות כשרים לפסח גם אם הם מיועדים לכל שאר ימות השנה) ולהשתמש בבקבוקי יין שלא שתו מהם קודם החג. יוצאים ידי חובה בכל מיני יין, אבל אם אפשר, מצווה מן המובחר להשתמש לצורך ארבע כוסות ביין ארום דווקא (ובנוגע ליין ששותים בתוך הסעודה, אם רוצים, אין כל הקפדה). מי שקשה לו לשתות יין בכמות גדולה (ראו להלן בנוגע לשיעור היין) יכול להשתמש במיץ ענבים כשר לפסח או לערבב מיץ ענבים ביין.

שיעור היין

לכתחילה יש לשתות מכל אחת מארבע הכוסות לפחות רוב רביעית, כלומר רוב כוס המכילה (לפי מנהג ירושלים, המקל) שמונים ושישה מיליליטר, בערך שליש כוס רגילה.

מרור

המשנה במסכת פסחים מונה מינים אחדים של צמחים מרים הראויים לשמש מרור שיוצאים בו ידי חובה בפסח. יש ממינים אלה שזיהוים אינו ברור, ומכל מקום נאמר שם במפורש כי מצווה מן המובחר לכל הדעות להשתמש לצורך המרור בחזרת (הידועה בימינו יותר בשם חסה). ויש המקפידים להשתמש במיוחד בזן החסה הקרוי חסה ערבית (או חסה רומית) שהוא גם ושונה מעט בטעמו. אף על פי שלחסה אין בדרך כלל טעם מר, ידוע כי לאחר זמן מסוים היא נעשית מרה (בעיקר לאחר צמיחת גבעולי התפרחת), ועדיף להשתמש בה. במזרח אירופה נהגו להשתמש לצורך מרור לא בחסה (שקשה למדי להשיגה שם) אלא ב"חריין". צמח זה (שבטעות קוראים לו חזרת) איננו מר אלא חריף מאוד. ברוב המקומות שנהגו להשתמש בהם ב"חריין" לצורך מצוות מרור נהגו לגרד קודם את השורש לפירורים קטנים אשר קל יותר לבלוע אותם ואף חריפותם נמוגה במקצת. ואולם במקרה כזה יש להשתדל שלא תפוג כל החריפות שבהם (מה שקורה אם ממתינים זמן רב בין גירודם ובין השימוש בהם). רבים נוהגים להשתמש למצוות מרור גם בחזרת (חסה) וגם ב"חריין": בחסה משתמשים לקיים מצוות אכילת מרור, ואילו ב"חריין" משתמשים לטבילת המרור בכורה, בכריכת המצה והמרור יחד. גם בסידור קערת הפסח יש מקום מיוחד למרור ומקום אחר לחזרת (הקרויה "חריין").

שיעור המרור

לפי מנהג ירושלים הנפוץ די בתשעה עשר גרם מרור (בין חזרת בין "חריין") כדי לצאת ידי חובת אכילת כזית מרור.

חרוסת

כבר במשנה נזכר שהיו משתמשים בחרוסת בליל הסדר, ונחלקו תנאים בסוף ימי הבית השני אם יש מצווה מיוחדת בחרוסת או שאינה אלא מנהג. והסבירו שהחרוסת היא זכר לטיט שהיו ישראל עובדים בו בעבודת חומר ולבנים במצרים, ובכך היא מזכירה את עבודת ישראל שם. גם בדברי הכתוב בשיר השירים (ח, ה) נזכר התפוח, שיש המשתמשים בו בחרוסת, והוא נתפרש כרמז לישראל במצרים: "תחת התפוח עֹרְרֵתֶיךָ". יש מנהגים מרובים בנוגע להרכב החומרים שמהם מכינים את החרוסת, ומכל מקום נהגו ברוב הקהילות להשתמש ברסק מפירות שנשתבחה בהם כנסת ישראל בשיר השירים – תפוח, רימון, תאנה, תמר, אגוז – ומוסיפים כמה מיני תבלינים כדי שייראו כקש המעורב בטיט (ונהגו להשתמש בקינמון ובזנגביל), ובתוך התערובת מוזגים מעט יין ומערבבים עד שתהא עיסה רכה למדי שאפשר לטבול בה. במקומות רבים מוכרים חרוסת מוכנה, אך יש לזכור לערב בה יין, ואם חל פסח בשבת יש לערב את היין לפני כניסת השבת. אין שיעור לחרוסת לפי שאין מצווה אלא לטבל בה. ונהגו שלא לאכול ממנה קודם שמקיימים בה את המצווה, אבל לאחר שטבלו בה מותר לאכול ממנה.

זרוע

בזרוע משתמשים בקערה של ליל הסדר. ברוב קהילות האשכנזים היו לוקחים לצורך זה כנף של תרנגולת (ויש שנהגו לקחת חלק מן הצוואר) וצולים אותה. ונהגו שלא לאכול כלל מזרוע זו שהיא זכר לקורבן פסח כל אותו הלילה.

ביצה

בקערת הסדר מניחים גם ביצה קשה. ובקהילות רבות נהוג לפתוח את סעודת החג בביצים קשות טבולות במי מלח.

מי מלח

את מי המלח שבהם מטבילים את הכרפס (ואת הביצים) ראוי להכין מבעוד יום, בפרט כאשר פסח חל בשבת.

כרפס

לצורך כרפס אפשר להשתמש כמעט בכל ירק, ובלבד שלא יהא ירק הכשר לשמש מרור. הכרפס הוא מין של סלרי, והיו שהשתמשו בכצלים או בצנון. וראו להלן בהגדה בעניין זה.

מנהגים ודינים

בליל הסדר

הסבה

אחד ממנהגי האכילה בחג הוא ישיבה כדרך הסבה ("מסובין"), שהיא ישיבה של בני חורין שעיתותיהם בידם ויכולים לאכול בנחת ולשוחח בעת אכילתם. ואף שבימינו שוב אין דרך להסב, מכל מקום מסיבים בשעת קיום עיקרי מצוות החג - אכילת המצה ושתיית הכוסות. בהסבה אדם אינו יושב כדרכו, אלא נשען על הכיסא או על כרים לצד שמאל כדי שיד ימינו תהא פנויה. חובת ההסבה חלה על כל הגברים הגדולים (כלומר, מבני מצווה ומעלה) חוץ מתלמיד בבית רבו. וכתבו הפוסקים כי כל הנשים בימינו נחשבות נשים חשובות, ואישה חשובה ראוי גם לה להסב, אך אין הדבר נהוג ברוב הקהילות. רבים מן הפוסקים סבורים שאם לא אכל בהסבה לא יצא ידי חובתו.

לבוש

כמו בכל חג ראוי ללבוש בגדים נאים אף יותר מבגדי שבת לכבוד החג, ובפרט בחג הפסח. ברוב קהילות האשכנזים נהגו ללבוש בשעת עריכת הסדר "קיטל" - בגד לבן חגיגי שלובשים גם בימים הנוראים.

כלים

אף שבכל ימות השנה אין מרבים להדר ולהשתמש בכלים נאים (בין השאר בשל האבלות על החורבן), בחג הפסח מצווה להרבות בכלים נאים ומהודרים ככל שמשיגה היד לקנותם משום שהוא חג החירות. כמובן יש לדאוג לכשרות הכלים לפסח, ומי שיכול ראוי שתהא לו מערכת שלמה של כלים המיוחדים לחג זה. ומי שצריך להשתמש בכלים משאר ימות השנה ראוי לו לשאול על כל כלי מה הדרך המיוחדת להכשרתו לפסח - בהגעלה, בשרייה או בדרך אחרת.

הכנת השולחן והקערה

ראוי להכין את השולחן והקערה לליל הסדר מבעוד יום כדי שיוכלו להתחיל בסדר מייד עם החזרה מבית הכנסת. ויש בכך משום הרגשה של החירות והמלכות שבחג זה.

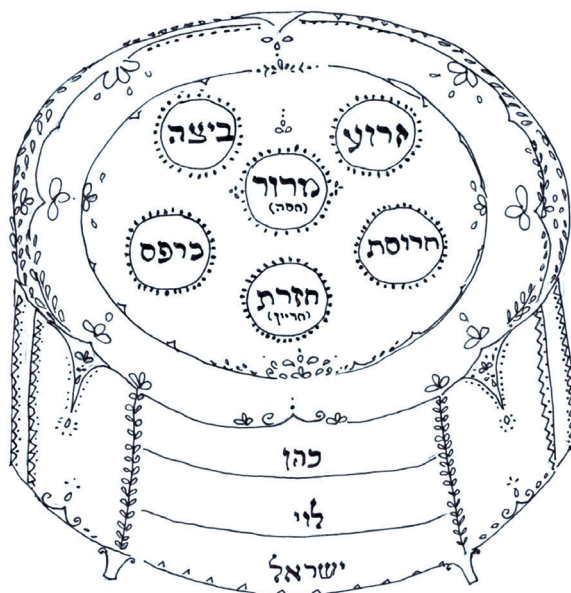
סדר הקערה

בזמן התלמוד היו מביאים לפני כל סועד שולחן קטן, והוא לבדו היה אוכל עליו. ובימינו, שאין הדבר נהוג, נהגו להניח לפני מסדר הסדר קערה גדולה, ועליה מונחים המינים השונים: הן הדברים שיש לאכול מהם הן אלה שמניחים לזיכרון בלבד. תחילה לוקחים שלוש מצות ומניחים אותן זו על גבי זו. ובמקומות רבים נהגו מטעמים שבנגלה ושכנסת להפריד במפית בין מצה למצה, ואף

הרב עדין אבן-ישראל

יש נרתיקים מיוחדים למצות לצורך זה. למצות אלה, שאף יש שנוהגים לסמנן בדרכים שונות, קוראים בשמות; מצה עליונה קרויה כהן, מתחתיה - לוי ותחתיה - ישראל. ומנהג נפוץ להניח את המצות על הקערה, ועל גבי המצה העליונה (שהיא לכל השיטות מכוסה) מסדרים את שאר המינים. ואם אי אפשר, ויש אף אומרים שלכתחילה, יש לשים את המצות לצד שאר המינים. יש כמה מנהגים לסידור הקערה אך פשט המנהג לעשות כדעת האר"י הקדוש, ולסדר את המינים השונים בסדר מיוחד, שיש לו טעם על פי הסוד. יש לסדר את המינים כך: מצד ימין למעלה זרוע, שהיא רמז ל"זרוע נטויה" וכן משמשת זכר לקורבן הפסח ולכן צולים אותה; וכנגד הזרוע מניחים בצד שמאל ביצה, שהיא זכר לקורבן חגיגה, הקורבן הנוסף שהיו אוכלים עם קורבן הפסח בליל הסדר וכן בחרו בה משום שהיא זכר לאבלות, לפי שמשמשים בביצים לסעודת הבראה לאבלים; בין הזרוע לביצה קצת למטה מהם מניחים את החסה; מצד ימין למטה מניחים את החרוסת; כנגדה מצד שמאל את הכרפס; ובין שני אלה למטה יותר מניחים את המרור (או ה"חריין" לכורך).

קערת הסדר

משמעות סדר זה לפי דרך הסוד היא ששלוש המצות הן כנגד שלוש הספירות הראשונות: חוכמה, בינה, דעת (ויש ספרים שכתוב בהם: כתר, חוכמה, בינה). זרוע היא כנגד חסד, בבחינת "ימין ה' רוממה" (תהלים קיח, טז); והביצה בבחינת גבורה; החסה, שיש בה גם מתיקות וגם מרירות, כנגד תפארת; וחרוסת כנגד נצח, שעיקרה דברים מתוקים מקו הימין; כרפס כנגד הוד; מרור כנגד ספירת יסוד; והקערה עצמה המכילה את כל הדברים שמניחים בה היא כנגד ספירת המלכות.

כניסת החג

בדרך כלל כאשר ערב פסח חל ביום חול מנהג נאה להשתדל להתחיל בעריכת הסדר בשעה מוקדמת לאחר כניסת החג (תפילת מעריב של ליל הפסח ארוכה מעט יותר מתפילת חג רגילה). התחלת הסדר בשעה מוקדמת מאפשרת לילדים הקטנים, שליל הסדר נערך בעיקר בשבילם, להשתתף בחלק גדול ממנו. כמו כן יש הגבלת זמן הלכתית לסיום הסעודה ולאכילת האפיקומן (חצות הלילה), כך שסדר מוקדם מניח למסובים לערוך אותו בלא חיפזון.

סימני הסדר

בגלל המנהגים הרבים בסדר הפסח נתנו חכמים רבים סימנים שונים לסדר הדברים הנעשים בו, מהם קצרים ביותר ומהם ארוכים, מהם חרוזים ומהם שקולים. המפורסם והמקובל בסימנים הוא הסימן שקבע אחד מבעלי התוספות, ר' שמואל מפלייזא בצרפת, וכך הוא:

הרב עדין אבן-ישראל

קידוש על היין	קדש
נטילת ידיים בלא ברכה לפני אכילת הכרפס	ורחץ
אכילת הכרפס	כרפס
חציית המצה האמצעית והטמנת האפיקומן	יחץ
אמירת עיקר נוסח ההגדה מ"עבדים היינו" עד "גאל ישראל"	מגיד
נטילת ידיים בברכה לפני אכילת המצה	רחצה
ברכת "המוציא" על המצה	מוציא
ברכה על המצה ואכילת המצה	מצה
אכילת המרור	מרור
אכילת מצה ומרור כרוכים יחד	כורך
אכילת הסעודה	שולחן עורך
אכילת האפיקומן שהוצפן קודם לכן	צפון
ברכת המזון	ברך
אמירת רוב פרקי ההלל	הלל
(לאחר אמירת שני הפרקים הראשונים קודם לכן)	
גמירת הסדר בתקווה כי עלה לרצון לפני ה'	נרצה

סימן קצר בראשי תיבות, הדומה קצת לסימן המפורסם, הביא ר' דוד אבודרהם, והוא: קנך יהנה ממך שמה. סימן זה הוא ראשי תיבות של: קידוש, נטילה, כרפס, יבצע, הגדה, נטילה, המוציא, מצה, מרור, כריכה, שמורה, מזון, הלל.

הגדה של פסח

הדלקת נרות

מנהג רוב ישראל להדליק את נרות החג סמוך לסעודה מאש הדולקת מערב החג. המנהג הנפוץ בהדלקת נרות החג הוא שהאישה מברכת תחילה ולאחר מכן מדליקה את הנרות, ויש שנהגו כבהדלקת נרות שבת שהאישה מדליקה קודם את הנרות, ואז מכסה את עיניה בידיה ומברכת:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב.**

ואחר כך מברכת "שהחיינו" (רק בליל הסדר ולא בשביעי של פסח):

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיֵּנוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה.**

כאשר החג חל בשבת מדליקים נרות לפני כניסת השבת ומברכים:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם טוֹב.**

ביאור

הדלקת הנרות חז"ל הנהיגו את הדלקת הנרות כדי שהבית יהיה מואר ויוכלו לאכול את סעודת השבת והחג בשלווה ובנוחות. אולם לצד מטרתה המעשית יש לה גם צד אחר, והוא תוספת חגיגות והרגשת קדושה. כבר מזמן התלמוד נתייחדה המצווה לנשים, אם כי במקום שאין נשים גברים צריכים להדליק את הנרות. יש כמה מנהגים בהדלקת הנרות, ורוב הנשים הנשואות מדליקות לפחות שני נרות, ויש המדליקות נרות לפי מספרים קבועים אחרים או לפי מניין בני המשפחה, והדבר תלוי בעיקר במסורת המשפחתית. בדור האחרון נהגו בקהילות מסוימות שגם נשים שאינן נשואות מדליקות נר אחד ואפילו ילדות קטנות, אם הן כבר יכולות להדליק נר. לפי מנהג האשכנזים מניחים את נרות השבת והחג על שולחן האוכל, ולפי מנהג הספרדים מניחים אותם במקום אחר ליד השולחן. אם חל חג הפסח בשבת יש להביא בחשבון את האיסור לטלטל

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנָהּ הַזֶּה.

תפילה אחרי הדלקת הנרות:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתְּחַוֶּנֶנּוּ אוֹתִי
(וְאֶת בְּנֵי וּבָנוֹתַי וְאֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי וְאֶת אִישִׁי) (פּרטים אֵלֶּה מוֹסִיפִים
וּמְשַׁנִּים לְפִי הַמְצַב הַמְשַׁפְּחָתִי. וּגְבָרִים הַמְדַּלִּיקִים אוֹמְרִים: וְאֶת אִשְׁתִּי)
וְאֶת כָּל קְרוֹבֵי, וְתִתֵּן לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל חַיִּים טוֹבִים וְאַרְכִּים,
וְתִזְכְּרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹבָה וּבְרָכָה, וְתִפְקְדֵנוּ בְּפִקְדַת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים,
וְתִבְרַכְנוּ בְּרָכוֹת גְּדוֹלוֹת, וְתִשְׁלַם בְּתִינוּ וְתִשְׁכֵּן שְׂכִינְתְּךָ בֵּינֵינוּ.
וְזַכְּנֵי לְגִדְלַת בָּנִים וּבָנֵי בָנִים חֲכָמִים וְנְבוֹנִים, אוֹהֲבֵי יי,
יְרֵאֵי אֱלֹהִים, אֲנָשֵׁי אֱמֶת, זֵרֵעַ קֹדֶשׁ, בֵּיהוּהוּ דְבָקִים,
וּמְאִירִים אֶת הָעוֹלָם בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים
וּבְכָל מְלָאכַת עֲבוֹדַת הַבוֹרָא.
אֲנֵא שְׂמַע תְּחַנְּנֵי בְּעַת הַזֹּאת בְּזִכְרוֹת שְׂרָה וּרְבֵקָה רַחֵל וְלֵאָה אֲמוֹתֵינוּ,
וְהָאֵר גְּרַנוּ שְׂלֵא יִכְבֶּה לְעוֹלָם וְעַד וְהָאֵר פְּנִיךָ וְנִנְשְׁעָה. אָמֵן.

ביאור

את הנרות ממקומם בשבת, וכדי לא לגרום לתקלה עדיף להניחם בצד. כאשר ערב פסח ויום החג חלים שניהם ביום חול אפשר להדליק את הנרות לפני החג או בחג עצמו קודם הסעודה על פי מנהג המשפחה, ואם מדליקים בחג יש להדליקם מאש הדולקת מלפני החג. כאשר ערב החג חל בשבת מדליקים את הנרות דווקא לאחר זמן יציאת שבת מאש הדולקת מערב שבת.

נשות ישראל לדורותיהן נהגו לומר בשעת הדלקת הנרות בזמן שמכסות את העיניים דברי תפילה אישיים. לדברים אלה אין נוסח קבוע, וכל אישה מתפללת על הדברים המעסיקים ומטרידים אותה באותה עת: על פרנסה ועל בריאות, על הצלחה ועל ילדים. הנוסח הרווח בסידורים רבים אינו מחייב, והוא מעין הצעה של נושאים להתפלל עליהם.

קדש

מזיגת היין מוזגים כוס יין מלאה לקידוש לעורך הסדר ולכל המסובין בסדר, וכך גם בכל אחת מארבע הכוסות. נהוג כי אין אדם מוזג לעצמו את כוס היין, אלא אחר מוזג לו את הכוס כמנהג מלכים. לדעת המקובלים מוסיפים מעט מים ליין וכך גם מנהג הספרדים בימינו. את הכוס מחזיקים בשעת הקידוש כך: תחתית הכוס מונחת על כף היד הימנית והאצבעות מקיפות את הכוס מכל צד. אף שברוב קהילות ישראל נוהגים לקדש בכל שבת וחג בעמידה, בפסח נהגו לקדש ולערוך את סדר הפסח כולו בישיבה, שהיא דרך בני חורין, בני מלכים.

שתיית היין לאחר הקידוש שותים את היין. החייבים בהסבה שותים את היין בהסבה, כלומר בהישענות שמאלה. ראוי לשתות לפחות את רוב הכוס אלא אם כן היא כוס גדולה מאוד, ואז די לשתות ממנה כשיעור רביעית. חובת השתייה חלה על הכול – אנשים ונשים, ורק למי שאינו רשאי לשתות יין רב מטעמים רפואיים וכדומה מותר לשתות רק מעט (וראו בהקדמה בעניין השימוש במיץ ענבים).

ביאור

הקידוש אשר בחר בנו מכל עם, רעיון הבחירה נזכר פעמים רבות במקרא, למשל "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" (דברים ז, ו). אולם בחירה זו אינה עומדת בפני עצמה, כמתן מעמד מיוחד, אלא היא צמודה – הן בכתובים הן בקידוש – להתחייבות להיות בכל עת עם קדוש. נושא הבחירה מוזכר בקידוש של ימי החג, משום שלא כשבת, ימי החג הם ימי הזיכרון למאורעות ולניסים המיוחדים שאירעו לעם הקשורים לבחירה של ה' בנו ולהנהגתו את מאורעות ההיסטוריה שלנו בדרכם המיוחדת. **ורוממנו מכל לשון**, זו חזרה על הרעיון שלפיו תהליך הבחירה הוא שמרומם את ישראל מכל לאום. ומשמעותו של הדבר בדרך החיים היא **וקדשנו במצוותיו. ותתן לנו... באהבה**, המועדים כולם הם זכר לניסים שאירעו לנו, ובכך הם באים להדגיש את אהבת ה' אותנו. **מועדים לשמחה** – כי ימי המועדים הם ימים שיש מצווה מיוחדת לשמוח בהם. **וכן חגים וזמנים העשויים לששון. חג המצות** הוא שמו של החג כולו, ואילו למושג "פסח" יש במקרא משמעות מצומצמת יותר. **זמן חרותנו** הוא הכינוי שנתנו חז"ל לחג המבטא בקצרה את עיקר משמעותו – חג חירות ישראל משעבוד מצרים. **מקרא קדש** משמעו בלשון המקרא אספה קדושה, יום שבו נועדים ונאספים הכול לחגוג בצוותא יום חג. **זכר ליציאת מצרים**, שהיא הנושא הראשוני בזיכרון חג זה ובשאר הרגלים. ומכאן לסיום הברכה, שהוא סיכום מקוצר: **כי בנו בחרת ואותנו קדשת על ידי המצוות**

הרחבות

הכוסות של מצוות היום (אבל אין צורך לברך אם רוצים להוסיף ולשתות יין להנאה בתוך הסעודה). את ברכת היין מקדימים לא רק לקידוש של שבת וחג אלא גם לטקסים רבים אחרים, כי היין "המשמח אלהים ואנשים" (שופטים ט, יג) מעניק לברכה חגיגות וטקסיות. יתר על כן, משתדלים תמיד שהברכה לא תהיה על עניין מופשט בלבד כמו כניסת החג, אלא מצרפים לה גם דבר ממשי – יין למשל (והשווה לברכת יצחק, בראשית פרק כז).

סברי קטע קטן זה, שיש המרחיבים אותו בנוסחים שונים, הוא ביטוי של הזמנה – האם שאר הנוכחים מוכנים לשמוע את הקידוש? סברי מרגן ורבנן ורבתי (מרשים מוריי ורבתי??). בנוסח הספרדים המסובים עונים ואומרים: לחיי (לחיים), במשמעות של: בבקשה, אכן.

ברכת היין ברכה זו נאמרת לפני שתיית יין בכל עת, ובחג הפסח מברכים אותה לפני שתיית כל אחת מארבע

הרב עדין אבן-ישראל

הנני מוכן ומזמן לקיים מצות כוס ראשון של ארבע כוסות.
לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל.

נוסח זה כשהל ליל הסדר ביום חול:

סְבִירי מְרַנֵּן

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם,
וְרוֹמַמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְתַתֵּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן,
אֵת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֲרוּתְנוּ מִקְרָא קֹדֶשׁ זָכָר לְיִצְיַאת מִצְרָיִם,
כִּי בָנוּ בְּחֵרְתָּ וְאוֹתְנוּ קֹדֶשֶׁת מִכָּל הָעַמִּים,
וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנְחַלְתָּנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה.

שותים בהסבה לשמאל.

ביאור

מכל העמים. ומועדי קדשך (מעין תרגום מחדש של "מקרא קדש") בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. כיוון שהחלטת בית הדין של ישראל היא שקובעת את ימי החודשים ואת סדר לוח השנה, קדושת ימי המועד נובעת מקדושת ישראל ותלויה בה, ולכן תחילה מצוין קידוש עם ישראל, ומכך נגרמת גם קדושת הזמנים – ימי החגים.

שהחיינו מברכים ברכה זו בכל עת שבאה לאדם שמחה בין שהיא על דבר חדש בלתי צפוי, בין שהיא על מאורע הבא רק מזמן לזמן. משום כך מברכים ברכת "שהחיינו" ("ברכת הזמן" בלשון חז"ל) בסיומו של הקידוש בכל שמחת החג. שהחיינו, שנתן לנו חיים עד היום הזה. וקיימנו, החזיק אותנו. והגיענו, הביאנו, הביא לכך שאנו הזדמנו למאורע זה.

הרחבות

האצבעות עוטפות את צידי הכוס. החוקת הכוס כך מסמלת את השושנה שהיא כינוי של המלכות-השכינה-השבת. הכוס עצמה היא כפרח שושן, וחמש האצבעות המחזיקות בה הן כנגד חמשת עלי הגביע המחזיקים את פרח השושנה.

החוקת הכוס היין מסמלת את ספירת המלכות. היין מסמל את ספירת הגבורה, ובפרט יין אדום, שמצווה מן המובחר להשתמש בו, וכדי למתק את הגבורות בחסדים מוסיפים מעט מים ליין. מחזיקים את הכוס על היד, וחמש

נוסח זה כשחל ליל הסדר בליל שבת:

בלחש: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר

בראשית א

יּוֹם הַשְּׁשִׁי: וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צָבָאִם:

בראשית ב

וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה,

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ,

כִּי בּוֹ שָׁבַת מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים, לַעֲשׂוֹת.

סברי מרנן

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹהוּ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

ביאור

ויכלו קטע זה מן המקרא (בראשית ב, א-ג) נאמר בכל ליל שבת לפני נוסח הקידוש שקבעו חכמים, ומבחינת תוכנו הוא מקביל לנוסח הקידוש ואף משלים אותו. **יום הששי** – אלה הן שתי המילים האחרונות של פרק א בבראשית (פסוק לא), ויש האומרים בשקט קודם לכן גם **"ויהי ערב ויהי בקר"**, ובקול רם מתחילים לומר "יום הששי" כדי לומר רעיון שלם מן הפסוק ולא רק את שתי המילים "יום הששי". מזכירים מילים אלה מכיוון שהן יוצרות עם שתי המילים הראשונות של הקידוש ("ויכלו השמים") את ראשי התיבות של שם ה' ("יום הששי ויכלו השמים"). **ויכלו**, נגמרו, השתכללו, **השמים והארץ וכל צבאם** וכל הנמצאים בכל אחד מהם. **ויכל אלהים ביום השביעי**, גמר את מלאכת יצירתו הראשונית של העולם עם כניסת היום השביעי. ויפה פירשו חז"ל כי יום השבת עצמו הוא-הוא היצירה האחרונה, היצירה שנעשתה ביום השביעי: יצירת יום הקדושה והמנוחה. "גניבא אמר: משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכירה, ומה הייתה חסרה – כלה שתיכנס לתוכה. כך, מה היה העולם חסר – שבת. רבנן אמרי: משל למלך שעשו לו טבעת, מה הייתה חסרה – חותם. כך, מה היה העולם חסר – שבת" (בראשית רבה י, ט). **וישבת ביום השביעי**, ביום השביעי הפסיק את **כל מלאכתו**, מלאכת יצירה, מעשה אומנות. **ויברך**

הרחבות

מילים אלה נקראות, בדרך הרמז והפיוט, "שבעים עיטורי כלה" שבהם מעטרים את השבת.

השבת, ישראל והזמנים ביטוי זה בחתימת קידוש של שבת ויום טוב קשור לצדדים שונים של קדושתם: קדושת השבת באה על ידי הקדוש ברוך הוא והיא קבועה ועומדת גם בלי ישראל; וקדושת החג היא תוצאה של קדושת ישראל, שהם המקדשים את הזמנים – את המועד.

נוסח ויכלו בנוסחי הקידוש של שבת רגילה הערוכים על דרך הקבלה (וכך ברבים מנוסחי המקובלים ובנוסחי החסידים והספרדים ובחלק מנוסח אשכנז) דאגו שמספר המילים בנוסח "ויכלו" יהיה שווה למספר המילים בקידוש – בכל אחד שלושים וחמש מילים (ושתי המילים "יום הששי" אינן במניין זה משום שאינן שייכות לפרשת "ויכלו") שהן בסך הכול שבעים מילים בקידוש. שבעים

הרב עדין אבן-ישראל

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם,
וְרוֹמַמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַתֵּתֵן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
בְּאַהֲבָה שְׁבֻתוֹת לְמְנוּחָה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה,
חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם הַשְּׁבֻת הַזֶּה וְאֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה
זִמַּן חֲרוּתֵנוּ בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ זָכַר לְיִצְיַאת מִצְרָיִם,
כִּי בָנוּ בְּחָרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים,
וְשֻׁבְתָּ וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנְּחַלְתָּנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מִקְדֵּשׁ הַשְּׁבֻת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה.

שׁוֹתִים בַּהֲסָבָה לְשִׂמְחָה.

ביאור

אלהים את יום השביעי שיום זה יהיה לעולם יום מיוחד ומבורך משאר הימים, מקור לברכה ולעונג. **ויקדש אותו** בקדושה יתרה, שעם ישראל מבטא אותה בשביתה ממלאכה ובהקדשת היום לעניינים שבקדושה. **כי בו שבת מכל מלאכתו**, ועל כן גם עם ישראל שובת. **אשר ברא אלהים לעשות** בבריאה אשר ברא ה' ואשר מאז והלאה הוא ממשיך לקיימה בלא שיתחדשו בה דברים שלא היו מעולם. ועוד בכוונת **ברא... לעשות** – מעשה היצירה והבריאה נתון מעתה בידי האדם, והוא הממשיך את מעשה התחדשותו של העולם בששת ימי המעשה.

קידוש לשבת נוסח הקידוש בשבת איננו שונה מנוסח קידוש החג בימות החול, אלא בהוספת קדושת השבת ובהזכרתה יתר על קדושת יום טוב. **ותתן לנו... באהבה שבתות למנוחה**, נתינת השבת לישראל נחשבת ביטוי של אהבת ה' לעם ישראל. עם ישראל נבחר להיות האוהב הנאמן שנוהג כמעשה ה' בעולמו – יוצר בששת ימי המעשה ושובת ביום השבת. יום השבת נקרא "אות" בין ה' לישראל, סימן של הברית המיוחדת, ולכן נתינת השבת נזכרת תמיד כמתנת אהבה. זכירת השבת קודמת להזכרת החג משום שקדושתה מרובה יותר. וכן בסיום **ושבת ומועדי קדשך באהבה וברצון** – לעניין השבת, **בשמחה ובששון** – לעניין החג. ומסיימים בברכת "שהחיינו".

הרחבת

לישראל והקשר המיוחד של עם ישראל והשבת קשורים הן בבחירת ישראל הן ביציאת מצרים. שתי ההדגשות מצוינות בעשרת הדיברות: הראשונה בנוסח הדיברות שבספר שמות, והשנייה בנוסח הדיברות שבספר דברים.

"ויכלו" וקידוש במובן מסוים שני נוסחים אלה משלימים זה את זה, משום שבנוסח "ויכלו" השבת באה לזיכרון למעשה בראשית, ואילו בקידוש מודגש צד אחר – השבת היא זכר ליציאת מצרים. נתינת מצוות השבת

נוסח זה כשחל ליל הסדר במוצאי שבת:

סברי מרנן

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹיָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹיָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם, וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן,
וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַתִּתֵּן לָנוּ יְיָ הוֹיָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה
זְמַן חַרוּתְנוּ מִקְרָא קֹדֶשׁ זָכַר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם,
כִּי בָנוּ בְּחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשַׁתְּ מִכָּל הָעַמִּים, וּמוֹעֲדֵי קִדְּשְׁךָ
בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנַּחְתָּנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹיָה, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמִינֵם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹיָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ.**

ביאור

קידוש למוצאי שבת לקידוש זה נוסח מורכב מכיוון שעושים בו שני דברים – מקדשים את החג הנכנס ונפרדים מן השבת היוצאת, ויש בכך אפוא מיזוג של קידוש והבדלה גם יחד. נוסח הפתיחה, ברכת היין והקידוש – כמו בכל ליל פסח החל ביום חול.

ברכת הנר ברכה זו היא חלק מסדר ההבדלה של כל מוצאי שבת. ברכה זו באה להדגיש כי עתה, ביום החול, כבר אפשר להדליק אש. סיבה נוספת לברכת הנר היא שעל פי מסורת האגדה את האש הראשונה המציא אדם הראשון במוצאי שבת.

בורא מאורי האש "מאורי" בלשון רבים משום שיש באש מאורות בצבעים רבים: אדום, כחול וירוק, וכל אחד מהם הוא "מאור" לעצמו.

הבדלה נוסח הבדלה זה שונה מן ההבדלה של כל מוצאי שבת והוא מיוחד להבדלה שעושים כאשר חל חג במוצאי שבת. על כן בולט בו ההבדל בין הקדושה החמורה יותר של השבת לבין זו של החג, ומוסיפים גם להזכיר את קדושת החג. **המבדיל בין קדש לחול** בהבדל הכללי והיסודי בין שני יסודות

הרחבות

ברעיון המרכזי: הבדלה בין שבת לחול.
סדר יקנה"ז סדרן של חמש הברכות היוצרות את הנוסח הזה היה נושא לוויכוחים רבים בזמן התלמוד. ראשוני האמוראים נחלקו בכך (במסכת פסחים) והעלו כמעט את כל האפשרויות. להלכה נפסק שיש לנהוג לפי סדר יקנה"ז – יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן. הרעיון העומד בבסיס הסדר הזה הוא שתחילה מקבלים את פני החג ורק לאחר מכן נפרדים מן השבת התביבה.

הבדלה וקידוש נוסח ההבדלה הרגיל של מוצאי שבת הוא "מטבע קצר", נוסח קצר של הבדלה. בתלמוד ובנוסחים עתיקים מופיע שאף במוצאי שבת רגילה היו אומרים "מטבע ארוך" – נוסח ארוך ומקושט יותר של ההבדלה – ובאחדים מן הנוסחים אף כללו את כל הנושאים שנאמרו בהם לשון הבדלה במקרא. נוסח ההבדלה של ערב החג מרחיב במקצת את הנוסח הרגיל, אך כדעת חכמים הוא כולל רק "שבע הבדלות", כנגד ימות השבוע, הקשורות

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחַל בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים בֵּין
יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה בֵּין קֹדֶשׁ שַׁבָּת לְקֹדֶשׁת יוֹם טוֹב
הַבְּדִלְתָּ וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה קֹדֶשׁת הַבְּדִלְתָּ וְקֹדֶשׁת
אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשְׁתֶּךָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁחֲחִינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵה הַזֶּה.**

שותים בהסבה לשמאל.

ביאור

אלה של חיים הקשורים זה בזה. **בין אור לחושך**, מזכירים גם את ההבדלה הזאת, האמורה במקום הראשון במקרא שבו נזכרת המילה הבדלה ("וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ", בראשית א, ד). יש לכך גם משמעות סמלית: לעומת ימי החול יום השבת הוא יום שכולו אורה. **בין ישראל לעמים**, כאמור "וַאֲבָדֵל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים" (ויקרא כ, כו), גם הבדלה זו שייכת לכאן שהרי השבת במהותה קשורה בעם ישראל לבדו. **בין יום השביעי לששת ימי המעשה** זו ההזכרה המיוחדת של ההבדלה בין שבת לשאר ימות השבוע. ומכאן ההוספות לכבוד החג: **בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת**, שכן קדושת השבת גדולה וחמורה מקדושת הימים הטובים, החגים. **ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת**, כי ההבדל בין השבת לחול אינו אך באיסור לעשות מלאכה בשבת (שלא כבימי המעשה), אלא גם בכך שיום השבת הוא יום קדושה, **הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך**, אף כאן מודגש שההבדלה מן העמים איננה התבדלות סתם, אלא יש עימה הקדשה. הכפילות במילים "הבדלת וקדשת" מרמזת שגם בתוך עם ישראל יש שתי הבדלות שיש בהן תוספת קדושה: הבדלת שבט לוי מכל העם, והבדלת הכוהנים מן הלוויים. כך מגיעים למניין של שבע הבדלות. ומסיימים **ברוך... המבדיל בין קדש לקדש**, בין קדושת השבת היוצאת ובין קדושת החג הנכנס.

שהחיינו מסיימים בברכת שהחיינו. מברכים ברכה זו בכל עת שבאה לאדם שמחה בין שהיא על דבר חדש בלתי צפוי, בין שהיא על מאורע הבא רק מזמן לזמן. משום כך מברכים ברכת "שהחיינו" ("ברכת הזמן" בלשון חז"ל) בסיומו של הקידוש בכל שמחת החג. **שהחיינו**, שנתן לנו חיים עד היום הזה. **וקיימנו**, החזיק אותנו. **והגיענו**, הביאנו, הביא לכך שאנו הזדמנו למאורע זה.

הרחבות

ביום טוב מותרת "מלאכת אוכל נפש", מלאכה לצורך הכנת אוכל (בישול, אפייה ועוד) - הן בחומרתה: חילול שבת הוא מן החמורות שבעבירות, ועל מצווה זו הכתובה בעשרת הדיברות אמרה התורה: "מִחֻלְלֵיהָ מוֹת יוֹמָת" (שמות לא, יד); ואילו איסור מלאכה בחג חמור פחות, ויש בו רק מצוות "לא תעשה". משום כך יש צורך בהבדלה רשמית בין שני ימים אלה, ואין עורכים הבדלה במקרה הפוך, כאשר יום טוב חל ביום השישי, שהוא ערב שבת.

ברכת הגר שאלו בעלי התוספות ואחרים מפני מה אין מברכים בהבדלה זו על הבשמים כבשאר מוצאי שבתות. והסבירו כי הבשמים נועדו להשיב את הנפש כאשר יוצא יום השבת, ואולם כאשר עוברים משבת לחג אין צורך בבשמים כיוון שעם יציאת השבת פותחים מייד בסעודת חג ויש אף בה כדי להשיב את הנפש.

קדושת שבת ויום טוב קדושת שבת יתרה על קדושת יום טוב בהן בתחולתה - בכך שבשבת אסורה כל מלאכה, ואילו

ורחץ

נוטלים ידיים ואין מברכים.

בנטילת הידיים לפני האכילה יש הבדלים קלים בין המנהגים, ומקובל שממלאים כלי (כגון כוס או ספל) במים, מחזיקים את הכוס תחילה ביד שמאל ושופכים ממנה על יד ימין – מפרק היד עד קצות האצבעות – שתיים או שלוש פעמים. אחר כך מעבירים את הכוס ליד ימין ושופכים ממנה באותה דרך על יד שמאל. משפשפים מעט את הידיים הרטובות זו בזו ואחר כך מנגבים אותן.

ביאור

ורחץ נטילת ידיים זו היא לפי תקנת חכמים קדומה שעיקרה נטילת הידיים לפני האכילה. תקנה זו, שבתלמוד מייחסים את קביעתה לשלמה המלך, נועדה מתחילתה לכוהנים האוכלים את התרומה – האוכל המקודש שהכוהנים אוכלים – ואחר כך הרחיבוה גם לכל אדם האוכל אוכל חולין. נטילת הידיים אינה רק לצורך הניקיון, שהרי בפועל אין נוטלים ידיים אלא אם כן הידיים נקיות מכל לכלוך וכיסוי, אלא בעיקר כדי להיטהר מטומאת הידיים, לפי שהידיים נוגעות בכל דבר בלי משים. יתר על כן, נטילה זו קשורה לכבוד הנהוג כלפי האוכל בכלל, שאין האכילה רק למילוי צורכי הגוף אלא יש בה צד של עבודת קודש. בכך היא דומה לעבודת הכוהנים במקדש, שלפני כניסתם לעבוד הם מצווים בתורה לרחוץ את ידיהם ורגליהם. את הידיים נוטלים לפני אכילת לחם, אולם מעיקר הדין יש ליטול גם לפני אכילת דברים לחים ("דבר שטיבולו במשקה"). את התקנה הזאת שומרים רק אנשים מעטים, חוץ מבבלי הסדר, שאז נוהגים כל ישראל ליטול ידיים לפני אכילת הכרפס המטובל במשקה (מי מלח או חומץ). כיוון שאין חובה בנטילה זו אין מברכים עליה את הברכה שאומרים לאחר נטילת ידיים שלפני אכילת לחם או מצה.

הרחבות

נטילת ידיים אף שהביטוי "נטילת ידיים" לרחיצת ידיים (לפחות רחיצה לצורך טוהרה) הוא עתיק ומושרש, לא נתברר שורשו היטב. וראשונים פירשו שהביטוי נגזר משם הכלי שהיו משתמשים בו לצורך זה – נטלא; וייתכן שמקור הביטוי קשור למנהג הרמת הידיים לאחר רחיצתן – נטילה פירושה הרמה.

ורחץ לדעת המקובלים ברחיצת הידיים המים, שהם סמל ההשפעה העליונה, נשפכים על הידיים, שהן כלי המעשה והיצירה, ומטהרים אותן מכל הסיגים והפגמים. לדידם, הרחיצה הראשונה שבבלי הסדר היא במדרגה גבוהה כל כך עד שאינה זקוקה לברכה משום שהיא מרמזת להשפעה מעולמות עליליים שמעל לדרגת הדיבור.